

خستار ويلي
قصه شادي
محمد پارسا نسب

www.ketab.ir

MIX
papier aus verantwor-
tungsvollen Quellen
FSC® C019863

نشان استاندارد کاغذ پالک موند

سرشناسه: پارسانسپ، محمد، ۱۳۴۲-
عنوان و نام پدیدآور: جستارهایی در قصه‌شناسی / محمد پارسانسپ
مشخصات نشر: تهران، نشر چشمه، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری: ۳۰۱ ص.
شابک: 978-600-229-520-0
وضعیت فهرست‌نویسی: فهای مختصر
یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۷۹۳۰۵۲

cheshmehpublication

telegram.me/cheshmehpublication
www.cheshmeh.ir

رده‌بندی نشر چشمه: درباره ادبیات

جستارهایی در قصه‌شناسی

محمد پارسا نسب

استاد دانشگاه خوارزمی

مدیر هنر: مجید ناسی

لیستاراف: اختر

چاپ: دالاهو

آثار: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴ - تهران

ناظر فنی چاپ: یوسف میرکا

حق چاپ و انتشار محفوظ و مخدوم نشر چشمه است.

هرگونه اقتباس و استفاده از این اثر، مشروط به دریافت اجازه کتبی است.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۹-۵۲۰-۰

دفتر مرکزی و فروش نشر چشمه:

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ابوریحان، خیابان وحید نظری، شماره ۳۵.

تلفن: ۶۶۴۹۲۵۲۴

کتاب‌فروشی نشر چشمه مرکزی:

تهران، خیابان کریم‌خان زند، نشانی میرزای شیرازی، شماره ۱۰۷.

تلفن: ۸۸۹۰۷۷۶۶

کتاب‌فروشی نشر چشمه کورش:

تهران، بزرگراه ستاری شمال، نشانی خیابان پیامبر مرکزی، مجتمع تجاری کورش، طبقه پنجم، واحد ۴.

تلفن: ۴۴۹۷۱۹۸۸-۹۰

کتاب‌فروشی نشر چشمه آرن:

تهران، شهرک قدس (غرب)، بلوار فرزادزی، دربیده به بزرگراه نیایش، خیابان حافظی، نشانی خیابان فخر مقدم.

مجتمع تجاری آرن، طبقه ۴.

فهرست

۷	یادداشت
۹	بن مایه: تعاریف، گنجینه کارکرد و...
۳۴	قابل: تعاریف، ناسنگاه، کارکرد و تاریخچه
۴۴	مآخذشناسی تحلیل حکایت در اثنتوی
۶۶	قصه شاه و کنیزک و بینامتنیت
۸۳	از روایت دینی تا روایت داستانی
۱۰۳	طنز آفرینی های مولوی
۱۲۰	از روایت تاریخی تا روایت داستانی
۱۴۱	تعلیق در قصه پردازی مولانا
۱۵۵	گفتمان شناسی حدیقه الحقیقه سنایی
۱۶۳	«آرزو» در قصه های صوفیانه
۱۸۱	دگردیسی خنجر در ادب روایی فارسی
۱۹۳	بن مایه «کلاغ» از اسطوره تا فرهنگ عامه
۲۰۷	داستان پردازی سعدی در بوستان
۲۲۱	مروری بر موش و گربه عبید زاکانی
۲۲۵	نگاهی دیگر به چرند پزند دهخدا
۲۳۱	بختی در سیاحت نامه ابراهیم بیگ
۲۳۶	مروری بر دایه جان ناپلئون پزشک زاد
۲۴۲	سیر تکامل در رمان های تاریخی فارسی
۲۵۴	نقش ترجمه در پیدایش رمان تاریخی فارسی
۲۶۷	جامعه شناسی رمان معاصر فارسی
۲۸۷	نمایه

یادداشت

۱. قصه‌ها همزاد بشاند و همراه او از درون غارها تا عرصه فضاها می‌سیر کرده‌اند؛ آن‌ها، حامل فرهنگ و تمدن اقوام، تجلی حس و عواطف آدمیان، ابزار سرگرمی و فراغت انسان، و در بسیاری موارد، همچون قصه‌های شهرزاد، وسیله مهار ستم‌ها و تندخویی‌های بشری بوده‌اند. قصه‌ها که متأثر از فرهنگ شفاهی، غالباً به صورت منثور روایت شده‌اند، اشکال منظوم نیز گاه، صورت دیگری از همین‌ها هستند، احوال و افکار و امیال طبقات مختلف جامعه، به خصوص طایفه فرودست را به تصویر می‌کشند و همچون ساغری بلورین، امواج فکری، فرهنگی، تاریخی و سرگشته احوال بشر را در خود بازتاب می‌دهند. از این رو، زمانی، بستر خردورزی و ادراک ایرانی می‌شوند و اندیشه‌های این شهری را در خود بازمی‌تابند؛ وقتی دیگر، از سلطه تفکر جبری و حذف خرد از عرصه زندگی ایرانی خبر می‌دهند و ظرفی می‌شوند برای بیان ایدئولوژی مسلط، که طیف وسیعی از ادبیات تعلیمی را پدید می‌آورند؛ مردمان دیگر، تصاویری زیبا پدید می‌آورند از رابطه انسان با خدا، در قالب قصه‌های عارفانه؛ شماری دیگر، قصه‌ها، تصویرگر نیازهای عاطفی آدمیان می‌شوند و قصه‌های عاشقانه را پدید می‌آورند؛ و بالاخره، برخی دیگر بازتاب‌دهنده فرهنگ عامه و بینش مردم کوچه و بازارند. همین قصه‌ها، در سیر تکاملی خویش، چون به عصر حاضر می‌رسند و خود را در بازتاب زندگی بشر امروز ناتوان می‌یابند، دست به دامن داستان‌های غربی می‌شوند. در عرصه این درآمیختگی فرهنگی، داستان‌های دوازده‌ای پدید می‌آیند که از آن‌ها با عنوان «رمانس» یاد کرده‌اند و امروزه همچنان آفریننده و خواننده دارد و به عامه مردم متعلق‌اند؛ رمانس‌هایی چون بسیاری از داستان‌ها که امروزه تسامحاً از آن‌ها با نام رمان‌های تاریخی، اجتماعی، عشقی و امثال این‌ها یاد می‌شود. بر این اساس، هرگز نباید تصور کرد که قصه‌ها از بین رفته باشند. قصه‌های ایرانی در روزگاران جدید، صرفاً تغییر شکل داده، از صورت شفاهی یا مکتوب قدیم، در قالب‌های نوینی چون انواع داستان‌های عامه‌پسند، و حتی کارتون‌ها، انیمیشن‌ها و فیلم‌ها، درآمده‌اند و به حیات خود ادامه می‌دهند.

۲. فرهنگ ایرانی، فرهنگی شعر محور، مرکزگرا و تک‌صدا بوده و شعر، کمتر مجال خودنمایی برای نشر و ادبیات منشور، باقی گذاشته است و درست به همین دلیل، در عرصه فرهنگ رسمی و نخبه‌گرای گذشته، چندان اثری از قصه‌های منشور دیده نمی‌شود. حتی شاعران قصه‌پردازی که مجالی یافته‌اند، داستان‌های منشور را به نظم درآورده‌اند تا به مدد وزن و موسیقی و خیال، که از امکانات خاص شعر بوده، بهره گیرند و مجال حضور قصه‌ها را - البته باز هم در سایه قدرت و ابزار شعری - در عرصه ادبیات رسمی فراهم کنند. با این همه، غلبه همچنان با شعر و ادبیات نخبگان بوده است. در کنار این نوع از ادب، باید از ادبیات صوفیانه و قصه‌های عامیانه یاد کرد که هر چند شمار آن‌ها اندک نیست، طبقات بالایی جامعه، کمتر توجه و رغبتی بدان نشان داده‌اند. به تبع همین نگرش، تحقیقات ادبی امروز نیز از آغاز، اغلب منحصر در عرصه شعر بوده و کمتر از محدوده فرهنگ نخبگان و ادب رسمی تجاوز کرده است. اما در دو سه دهه اخیر، به دلیل شکل‌گیری طبقات مختلف اجتماعی و اهمیت یافتن طبقه متوسط جامعه، پیدایش رمان و داستان و توجه به قصه و داستان در مطالعات رسمی دانشگاهی و در نهایت، راه‌اندازی رشته تحصیلی «ادبیات داستانی» در دانشگاه‌ها، مطالعات و تحقیق در باب قصه‌های قدیم و داستان‌های امروزی آغاز گردیده، طیف وسیعی از تحقیقات ادبی را در بر گرفته، تک‌نگاری، پایان‌نامه و رساله دانشگاهی، به خود اختصاص داده است. در این میان، پیدایش نظریه‌های نوین و رویکردهای مختلف نقد ادبی نیز موجب شده تا شناخت بهتری از آثار ادبی داستانی به دست آید و راه برابر تحلیل‌ها و خوانش‌های امروزی از متون ادبی دیروز هموارتر گردد. کاربست این نظریه‌ها عمدتاً به حوزه ادبیات داستانی و روایی معطوف گردیده، و با وجود افت و خیزهای بسیار، زمینه را برای دریافت‌های تازه از متون ادبی و انس بیشتر مخاطبان با آن‌ها فراهم ساخته است.

۳. مجموعه حاضر، شامل بیست مقاله کوتاه و بلند است که طی یکی دو دهه گذشته، در حیطه ادبیات روایی فارسی و عموماً در نشریات دانشگاهی کشور به چاپ رسیده است؛ نشریاتی که معمولاً در شماری اندک چاپ می‌شوند و عموماً از دسترس و قضاوت مخاطبان عام دور می‌مانند؛ این است دلیل چاپ مجدد مقالات حاضر در مجموعه پیش رو تا مخاطبانی دیگر آن‌ها را بخوانند. حاصل این کار در باب آن‌ها دآوری کنند. عنوان کتاب را نیز با توجه به روح غالب نوشته‌ها و فزون‌تر بودن تعداد مقالات، «قصه»، برگزیده ایم. چنان‌که ملاحظه خواهد شد، برخی نوشته‌ها وجهی نظری دارند و برخی دیگر - به عملی، که در آن‌ها، با رویکردی خاص به نقد و تحلیل متنی روایی پرداخته ایم. مطالعه در قصه‌های سنتی، به ویژه قصه‌های زیبای مثنوی معنوی، بخش اعظم حجم کتاب حاضر را تشکیل می‌دهد و البته، تعدادی از مقالات کتاب هم به آثار داستانی معاصر، به ویژه رمان فارسی، اختصاص دارند. از این رو، می‌توان امیدوار بود که مجموعه حاضر، بتواند به سهم خود، شناخت ما از ادبیات داستانی سنتی و جدید فارسی را تا حدودی وسعت بخشد.